

Pica d'ablucions**Text: GUILLEM MASALLES ARNAVAT**

Autor desconegut

S. XIII-XIV

Pedra

56 x 20 x 20 cm

Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 138.874

Fons d'Art de la Diputació de Girona

La peça d'estudi és una piscina de la tipologia de columna, que consisteix en un vas de pedra perforat i encaixat a una columna o pilar normalment exempt. Aquests suports estaven perforats longitudinalment, al llarg de tot el cos, i permetien desguassar sota el terra de l'església. Aquesta pica és on l'oficiant de les cerimònies religioses practicava les ablucions o purificació ritual de les mans abans, durant i després de la missa. Entre les seves funcions també destaquen la de recipient de les cendres de substàncies sagrades així com de les restes dels líquids utilitzats a la litúrgia.

Abans del segle XI, a l'Europa occidental la missa se celebrava segons una gran varietat de tradicions litúrgiques locals. Entre aquestes tradicions imperava el ritu hispànic o mossàrab, que es practicava a la península Ibèrica. Aquest ritu tenia característiques úniques, com una estructura pròpia de pregàries i cants, i reflectia influències orientals i autòctones. Cap al segle XI, en canvi, la majoria d'aquests ritus havien estat pràcticament abandonats en favor del ritu romanofranc. Aquest canvi va ser impulsat per la influència creixent dels papes i la centralització litúrgica, que buscava una major unitat dins l'Església mitjançant l'adopció de la litúrgia romana.

El papa Innocenci III (1160-1216) és l'autor del tractat *De sacro altaris mysterio*, on va voler difondre els usos de la missa romana. Innocenci III va dedicar un capítol a la neteja de les mans abans del sacrifici, en què explica que el sacerdot s'havia de rentar les mans dues vegades abans de consagrar l'hòstia. L'ablució no era sols una neteja física de les mans sinó que també era espiritual, un símbol de puresa similar al baptisme. Per dur a terme aquesta neteja ritual prèvia, s'utilitzava la piscina.

L'obra d'Innocenci III té un altre capítol dedicat a les ablucions de mans després de l'eucaristia. Allí especifica que després d'oferir l'eucaristia, el sacerdot s'havia de netejar les mans, ja que encara romanien en contacte amb el santíssim sagrament i calia evitar la proximitat amb qualsevol cosa impura. No fer-ho representava una indignitat i era castigat per tractar els sagraments de manera impròpia. Aquesta era l'altra funció de la piscina: eliminar les restes del cos de Crist.

Al Concili del Laterà IV celebrat l'any 1215 —dotzè concili ecumènic, convocat per Innocenci III, en què es va subratllar la màxima autoritat política i religiosa del papat—, es va establir la doctrina de la transsubstanciació del pa i el vi durant la missa, és a dir, que aquests elements es converteixen en el cos i la sang de Jesucrist durant la consagració. La declaració laterana va reafirmar la creença tradicional heretada per l'Església: quan es combrega es pren l'autèntic cos i la sang de Crist, i és una expressió tangible i visible de la presència de Déu a la terra. Aquest fet és fonamental per comprendre la importància de l'ús simbòlic de les piscines i com l'eucaristia es converteix en un tema iconogràfic, com el de la peça que ens ocupa.

La piscina presenta a l'interior de la copa una cavitat en forma de flor octofoliada gallonada mentre que l'exterior té una forma semiesfèrica i està completament decorada amb fulles de parra i raïm. Aquesta representació simbòlica enllaça amb el sentit litúrgic de la transsubstanciació i explica per què les restes del cos i la sang de Crist, en cas d'haver-ne sobrat després de la comunió, s'havien d'abocar a l'interior d'aquesta pica.

Per la importància ritual, la piscina havia d'estar situada estratègicament en un lloc molt proper a l'altar. Sabem, per les piscines que s'han pogut estudiar, que normalment s'ubicaven al costat dret, en línia amb l'altar o una mica més avançades. Innocenci III deia que l'aigua de les ablucions s'havia d'abocar de bones maneres, en un lloc net i a una alçada honorable per al sagrament. Per tant, una piscina d'aquesta tipologia complia perfectament les seves indicacions.

Cronològicament, sabem de l'existència de les piscines, almenys a Roma, des del segle IX amb el papa Lleó IV (790-855), que va ordenar que en un racó, al costat de l'altar, es disposés d'una piscina d'aigua per rentar els vasos sagrats, així com un llenç de tela net on el sacerdot s'havia de rentar les mans després de donar la comu-

Pica d'ablucions (detall), s. XIII-XIV. Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 1138.874. Fons d'Art de la Diputació de Girona.

Pica d'ablucions (detall), s. XIII-XIV. Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 1138.874. Fons d'Art de la Diputació de Girona.

nió. Amb la promulgació del Missal Romà de Sant Pius V (1504-1572) publicat el 1570, les piscines es traslladen a un nou espai: la sagristia. Tenint present aquesta cronologia, podríem situar aquesta peça entre els segles XIII i XIV, possiblement influenciada per tallers francesos. La falta d'estudis sobre aquest tema així com la manca d'altres exemplars amb els quals poder-la comparar fan arriscada una cronologia més concreta.

Cal assenyalar que es conserven molt poques piscines de la tipologia de columna, perquè la gran majoria de les que trobem avui en dia estan integrades arquitectònicament als murs de les capelles a l'interior d'una «fenestella». L'escassa presència de les piscines a les esglésies actuals es deu a un canvi d'usos, ja que amb l'aparició de les sagristies es van traslladar a l'interior d'aquests espais i les piscines van desaparèixer de les capelles. Un altre dels motius és la destrucció amb els moviments o renovacions dels altars. Bona part de les piscines de columna que han arribat als nostres dies ho han fet reconvertides en piques d'aigua beneïda o baptismals. La nostra no és una excepció, ja que es va substituir la columna, originalment decorada a joc amb la copa, per una altra de llisa i es va tancar el forat de desguàs amb morter per tal que no s'escapés l'aigua.

Aquesta piscina es pot comparar amb un parell d'exemplars més tardans d'influència francesa que sí que s'han conservat sencers, amb la columna original. Una piscina és a la catedral de Girona, a la capella conventual, on podem trobar un exemplar amb fust i copa de secció octogonal totalment decorada amb franges longitudinals de fulles i flors. L'altre exemplar és a Santa Maria de Castelló d'Empúries, al costat de l'altar major. En aquest cas, l'interior és còncav, i la forma de la copa i la columna també és de secció octogonal, decorada amb fulles de parra, trèvols i fruits. La cara frontal, a més, està guarnida amb un escut heràldic amb una au.